

UN COLLIGAT DE SECOL AL XVIII-LEA DE LA PETREȘTI, AFLAT ÎN COLECȚIA MUZEULUI MUNICIPAL SEBEȘ. CU PRIVIRE SPECIALĂ ASUPRA PĂRȚII MANUSCRISE

Gabriela MIRCEA, Doina DREGHICIU

Colligatul (cu cota CVR 93, din colecția de carte veche românească de la Muzeul Municipal Sebeș), la care ne vom referi, cu deosebire, pe parcursul studiului, constă dintr-un *Strastnic* de Blaj din 1753, deci dintr-o tipăritură veche românească¹, cu valoare patrimonială, legată la un moment dat, împreună cu un *Penticostar manuscris*, redactat, se pare, în două reprize, respectiv în jur de 1759 și 1794.

Volumul rezultat este unul deosebit de interesant și merită să îi evaluăm, cât mai detaliat, particularitățile. Ca atare, subliniem de la început faptul că exemplarul este un *in folio* voluminos, de 1 f t + 1 f (*Predoslovía*) + 179 pagini numerotate cu chirilice + 291 foi sau 582 pagini nenumerate (de manuscris), ceea ce reprezintă un total de 766 pagini, conferindu-i *colligatului* masivitate. Legătura nu este întru totul² originală, ea fiind refăcută

---

¹ Vezi BRV, II, 290, p. 126; BRV, IV, 290, p. 245-247.

² Coperțile, din tăblii de lemn îmbrăcate în piele, par a fi originale totuși, ca și îmbrăcămintea lor din piele maron închis, cu urme de ștanțare și aurire în tehnica *Gold pressing*, pe coperta I, central apărând într-un discret și frumos medalion ovoidal *Maica Domnului cu pruncul*, reprezentare din păcate mult aplatizată și neclară din pricina eroziunii mecanice la care a fost supusă, de-a lungul timpului. Este, de asemenea, interesant faptul că s-a refăcut, prin completare cu piele de alt tip, de aceeași culoare însă, colțul inferior stânga al coperții a II-a (pe verso), prin realizarea unei „intarsii” parțiale, destul de reușită, inclusiv cu continuarea motivului linear, ștanțat și aurit al coperții respective, ceea ce denotă în plus, amplul și detaliatul proces de restaurare, la care volumul a fost supus, cu ocazia ultimei sale relegări. În privința datării primei sale legări, n-ar fi exclus ca tipăritura și textul să fi fost legate împreună, pentru prima dată, la un timp nu prea îndepărtat de anul 1759, respectiv sensibil înainte de 1759, urmând ca scrierea textului *Penticostarului* să continue pe foile lăsate în mod special goale pentru completarea sa, fapt care nu s-a putut petrece decât în preajma anului 1794, când textul respectiv va fi fost în sfârșit gata, după o perioadă de vreo 14 ani de întrerupere. Pentru ideea respectivă pledează vechimea elementelor principale de legătură ale exemplarului, tăbliciile coperților, pielea în care ele au fost îmbrăcate inițial, cu elementele de decor tocite, pe care le prezintă, cu cheutorile vechi refolosite, când au fost fixate mai bine, suplimentar, cu câte două cuie (dintre care doar cea superioară de pe coperta II se mai păstrează) bătute în tăblie, la baza lor de prindere. Pielea care îmbracă porțiunea cotorului face corp organic cu cea care acoperă coperțile, cotorul având, se poate crede aceeași grosime și la legarea inițială a volumului (ceea ce constituie un semn că textele

la sfârșitul secolului al XVIII-lea, sau începutul secolului al XIX-lea, deoarece prezintă restaurări empirice, de epocă, inclusiv intervenții de consolidare a unor caiete în zona centrală de îndoire a filelor, ceea ce face indubitabilă recoaserea cărții, la un moment dat, ulterior anului 1794, după cum se va vedea din considerațiile noastre (dar și aceste intervenții mai târzii își au nota lor de originalitate!). De asemenea, filele au fost tăiate suplimentar, marginal, după relegare, de vreme ce o însemnare deosebit de îngrijită, din anul 1794, așternută pe marginea longitudinală stânga a foii manuscrise 144 verso, a fost aproape complet anulată, prin tăiere, la îndreptarea tranșelor, cu ocazia ultimei relegări de epocă a volumului (săvârșită, putem admite, după anul specificat). În legătură cu compactarea la un loc a celor două texte distincte, cel al *Strastnicului* tipărit și cel al *Penticostarului* manuscris, considerăm că ele au putut fi reunite în același volum, cu probabilitate, chiar la puțin timp înainte de 1759, când copierea celui din urmă se afla în curs de desfășurare, conform unei însemnări, făcută cu chirilice și cerneală roșie, de pe fila 133 recto:

„Slavă lui D[u]mne-/ zeu că am ajuns/ pă[nă] aici Amin/ 1759”

pentru ca apoi, copierea să înceteze o bună perioadă de timp, textul fiind scris, se poate admite, cu siguranță, de primul și cel mai important dintre copiiștii textului, călugărul E<u>thimie, sin Ion Diacul, semnat și el pe o filă a manuscrisului. Interesant este de asemenea de semnalat faptul că la începutul manuscrisului se scrisese:

„Această Carte s-au scris de robii lu<i> Dumnezău/ Amin Amin Amin/ Amin Amin Amin/ Im<...>/ Aceasta Carte s-au scris de robăi/ Amin se fie de la mi<ne>/ ca am isprăvitu an<...>”³,

---

amintite au fost reunite în același volum într-o perioadă timpurie), chiar dacă corpul cărții a fost recusut, la ultima legare, în toată masa sa. Pentru ideea legării târzii a celor două exemplare de carte, tipăritură și manuscris, respectiv doar după 1794, pledează faptul că *Strastnicul* pare a fi fost efectiv folosit în biserică, prezentând o murdărire mai evidentă decât cea a manuscrisului, care are doar prima pagină, pe verso, de legătură cu tipăritura, murdară, precum și faptul că în cazul celui dintâi găsim picături de ceară, câtă vreme în cazul celui din urmă nu se găsesc astfel de urme de folosire la oficierea cultului. Dar partea manuscrisă putea rămâne mai curată, nefoiletată tot atât de mult ca și cea tipărită, chiar dacă ar fi fost atașată de la început celei dintâi, pentru simplul fapt că ea nu a fost realmente folosită în timpul slujbelor, mai ales dacă nu a fost completată decât în intervalul 1759-1794, în răstimpul respectiv fiind uzitat doar *Strastnicul*.

³ Vezi Anexa, fila 1 r.

dar, din păcate, nici anul respectiv nu poate fi restituit, deși el ar putea fi întregit, probabil, într-un an ulterior anului 1759, când copierea era în curs. Este, de asemenea, greu de înțeles și sensul primului cuvânt al manuscrisului, de pe fila 1 recto, *Mitboltu* sau *Metholtu*, sau *Nitboltu/Netholtu*⁴, care ar putea conține o referire la locul în care a fost realizat manuscrisul și, în acest caz, am putea să facem o asociație de termeni cu *Netod*, sau *Netot*, identic cu Gura Văii⁵, județul Brașov, dar și această supoziție este doar una de tatonare, introdusă în ecuația problemei, doar din lipsa altor informații mai sigure. Ea ar sta oarecum în picioare, pentru că în zonă se află și localitatea Săcele⁶, sau Săcel⁷, din același județ, loc posibil de origine al copistului E<u>thimie.

Pe verso-ul forțașului I este scrisă cu cerneală albastră însemnarea:

„Data Muzeului/ raional din Sebeș/ dela parohia Petrești/ la data de 31 octomvrie 1957./ Petrești 31 X 1957/ Pr. Virgil Văideanu/- paroh/”,

iar înaintea foii de titlu a *Strastnicului* s-a scris, probabil, de către Ioan Raica, pentru că el este cel care a introdus valorosul *colligat* în colecția de la muzeul din Sebeș, următorul text explicativ, care însă nu trebuie luat ca atare, pentru că în el s-au strecurat câteva greșeli de citire a unei însemnări de epocă, din cuprinsul volumului, și anume, cea referitoare la copistul călugăr E<u>thimie:

„Manuscris religios, legat cu *Strastnicul* tipărit de/ Petru Pavel Aaron, la Blaj 1753./ Manuscrisul are însemnată pela mijlocul filelor/ nepăginate, scrisă data de 1752, deci va fi fost scris înainte și după această dată. E scris de Vasile Săceleanu”

[s-a citit însă greșit numele respectiv, corect era: E<u>thimie Seceleanu]

zis Pop

[iarăși s-a citit greșit, corect, în versiunea noastră de citire, la care a conlucrat substanțial și Ana Dumitran este „sin Ion],

---

⁴ În legătură cu acest termen neclar, pe care nu îl putem lectura sigur, este de amintit și faptul că există în hotarul Petreștiului un toponim *Netotu*, ca denumire a unei păduri (informație pe care o deținem de la dl. Ion Băscă, fiul al locurilor, bun cunoscător al realității locale).

⁵ Suci 1967, p. 275.

⁶ *Ibidem*, p. 102.

⁷ *Ibidem*.

care după tradiția populară stă[tea] într-o chilioară, lângă bisericuța de lemn/ ce se găsea la acea vreme în cimitirul românesc./ Se zice că era călugăr din părțile Săliștei și/ ar fi venit aci de la Mănăstirea din Dealul Cioarei./”.

La sfârșitul *Strastnicului* s-a mai scris suplimentar, tot cu cerneală albastră:

„Dăruită Muzeului/ din Sebeș de către/ parohia ort. rom. din/ Petrești la 31 oc. 1957./ Pr. Virgil Văideanu/- paroh”,

fiind aplicată, pentru confirmare și ștampila parohială.

În 1981, se considera faptul că partea manuscrisă a colligatului 93 de la Muzeul din Sebeș era o copie a unei *Cazanii*⁸, ceea ce constituia o primă încercare de evaluare a conținutului, care de fapt corespunde unui *Penticostar*. S-a reluat cazul *Strastnicului* de Blaj, cu cota CVR 93, în catalogul publicat în anul următor, 1982, unde s-au semnalat greșelile de paginație ale volumului. Nu s-a mai făcut nicio identificare a textului scris de mână, cu care este colligat *Strastnicul*, care era prezentat doar ca „manuscris religios din secolul al XVIII-lea”, ceea ce era, în mod evident, corect, conținând 290 file (de fapt are 291), scris cu roșu și negru și 31-33 de rânduri pe pagină⁹. De semnalat este și faptul că parohul locului Virgil Văideanu a devenit, la un moment dat, Virgil Beldeanu, desigur dintr-o greșeală de transcriere a însemnărilor sale de pe exemplar, datate, ambele, în 1957¹⁰.

Conținutul manuscrisului este următorul: p. 1-4: O parte introductivă transcrisă în Anexă; p. 5-7:

„În Sfânta și Marea Duminecă a/ Paștilor Sara la vecernie să îmbracă Preotul/ întru toate odăjdiiile, și stând înaintea/ Sfântului Prestolu, cu cădealnița cădeaște în chi/ pul Crucii, și strigă zicându. Bine e cu/ vântat Dumnezeul nostru: și cântă/ preotul. H[risto]s au înviat 3. și zicem Stihu/ rile ce s-au zis mai sus: și noi la fiește/ care stih cântăm. H[risto]s au înviat și cealea/ alate. Și Ecteniile. La [tine] D[oa]mne strigat-am./ Punem stihurile 7. ale învierii 3. și/ ale lui Anatolie 3. Glas 2./ Celui mainainte de din tatăl născut./ H[risto]s Mântuitorul nostru, pironindu-să pre Cruce/ Cu arhanghelii să laudăm, înviarea lui H[risto]s:/ Alte stihire ale lui Anatolie/ Pre tine Stăpănul. Cel ce te-ai răstignit/ Cu Crucea ta ai stricat blestemul cel de pre lemn./ Deșchisu-s-au fie D[oa]mne: Slava/ Cântare de mântuire cântând din gu/ ri Glas să înălțăm: Veniți toți în casa D[oa]mnu/ lui să cădem grăind: Cela ce pre lemn/ te-ai răstignit și din morți ai în/ viat. Și ești în sânurile Tatălui cu/ rățește păcatele noastre...;” p. 7-9 : „Luni în săptămâna cea luminată la Outrenie...”; p. 9- 10: Luni în săptămâna cea luminată/ Seara...; p. 11-16: „Aicea o Preote Cuvios lucru am/

⁸ Lupan 1981, p. 483.

⁹ Lupan 1982, p. 508-509.

¹⁰ *Ibidem*, p. 509.

socotit ca să și să dea învățătură pentru Sf[ă]ntul/ agneț. Cum trebuiaște să să jărtfească întru/ Sfânta și marea joi și cum să/ sfarami Marți la Outreniia/ și să Ousuci și să ții peste/ tot Anul/”;

p. 16: „Marți în Săptămăna cea/ luminată/ la Outrene.../ La Liturghie.../”;

p. 17-18: „Marți în săptămăna cea luminată/ Seara...”;

p. 18-21 : „Miercuri în săpătămăna cea luminată...”;

p. 21-28: „Joi în săptămăna cea luminată...”;

p. 28- 31: „Vineri în săptămăna cea luminată...”;

p. 33- 34: „Sveatina praznicului...”;

p. 34-36: „Vineri în săptămăna cea luminată...”;

p. 37-40: „Sămbăta cea luminată Sara la vecerniia cea mare la Duminea Thomei Pavecernița cea mare după ce blagoslovește preotul...”;

p. 40-48: „În Duminea Thomei la Outrene...”;

p. 49-54: „Sămbăta a 3 după Sara Paști[lor] / La Vecerniia cea...”;

p. 55-77: „Duminecă a treia sptămână după Paști...”;

p. 78-83: „Sămbătă a 4 după Paști Sara. La vecerniia cea mare...”;

p. 83-102: „Duminecă a patra săptămână după Paști...” (aici la sfâșit apare semnătura lui Ethemie sin Ion? Diacul, p. 102);

p. 103-106: „Marți a 4 săpătământă după Paști...”;

p. 106-133: „În Mircurea înjumătățării...”;

p. 134-161: „Sămbăta 5 după Paști Sara...Duminea a 5 după Paști...”;

p. 162-187: „Sămbăta 6 după Paști. La vecernia cea Mare Fericit bărbatul...”;

p. 188-193: „În Mircurea Înălțării Sara. La Vecerniia cea Mare...”;

p. 193-212: „În joia Înălțării...”;

p. 213-219: „În sămbătă a 7 după Paști. La Vecernia cea Mare...”;

p. 219- 236: „Duminea a șaptea după Paști...”;

p. 237-241: „În Sămbăta Pogorării Dubului Sfânt...”;

p. 241-256: „Duminecă a cincizecii La Outrenie... La Pogorărea Dubului Sfânt...”;

p. 157-259: „Luni a cincizăcile de zile la Outrene...”;

p. 261-292: „La Duminea Tuturor Sfînșilor...”¹¹.

Interesante observații pot fi făcute în legătură cu hârtia suport, atât a tipăriturii, cât și a manuscrisului. Este astfel interesant faptul că filigranul celei dintâi, destul de șters, imprimat cu deficiențe în pasta crudă a hârtiei și, ca atare, relativ greu vizibil actualmente, trimite, în mod paradoxal spre stema nobiliară a episcopului Blajului, Petru Pavel Aaron, prin motivul central al scutului, care este un șarpe cu sinuozități, așa cum apărea unul și în blazonul episcopului¹². Filigranul diferă desigur, dar există o stranie similitudine de motive, încât ne întrebăm (doar de dragul acribiei analitice) și dacă hârtia nu a constituit o comandă specială a episcopului Aaron? Motivul respectiv al blazonului cu șarpe, suprapus de o coroană cu trei lobi, există desigur și ține de blazonul familiei Bethlen, un atare filigran apărând la moara de la Bogata Română, a familiei respective, începând de prin anii

¹¹ În paralel se poate urmări conținutul unui *Penticostar* de Blaj din 1768 (CVR 456): după foaia de titlu și cuvântul înainte intitulat *Cătră cetitoriu; Începutul cu Dumnezeu cel Sfânt al Penticostarului. Întru Sfânta și Marea Duminecă a Paștilor la Outrene* (f 1 r - 7 r); *Întru sfânta și Marea Duminecă a Paștilor. Slujba Liturghii* (f. 7 r- 8 v); *Întru sfânta și Marea Duminecă a Paștilor, Seara...*(f 9 r-10 v); *Luni în Săptămăna cea luminată la Outrene* (f 10 v- 11 r); *Luni în săptămăna cea luminată, Seara* (f 11 r- 12v); *Marți în săptămăna cea luminată la Outrene* (f 12 v- 13 r); *Marți în săptămăna cea luminată Seara* (f 13 r-14 r) etc.

¹² BRV, II, 323, p. 152-153, fig. 300.

1782 și până prin 1836, de când sunt cunoscute astfel de filigrane¹³, dar o astfel de proveniență târzie nu este de acceptat pentru *Strastnicul* de Blaj avut în vedere. Filigranele hârtiei pe care s-a copiat *Penticostarul* sunt de trei tipuri, ultimul folosit, spre sfârșitul volumului, este un cerb ieșind dintr-o roată incompletă, pe trei sferturi, cu 7 spițe, care are analogii, databile coborâtor spre anul 1721, legată fiind și de blazonul familiei Rákóczy, sau de moara din Cavnic, pe la 1768¹⁴. Astfel, vag, hârtia manuscrisului duce cu gândul spre Săcel¹⁵ de Maramureș, ca loc posibil de origine a lui *E<u>thimie*.

Evaluarea atentă a hârtiei suport a unui manuscris a cărui datare poate fi prelungită din preajma anului 1759 până în cea a anului 1794, se impune a fi reluată, pentru că o datare corectă, mai sigură se va putea face, la un moment dat, tocmai pe baza varietăților de hârtie folosite de către copişti, deoarece pe lângă mâna lui *Ethimie monahul* mai poate fi întrezărită și intervenția a cel puțin unei singure mâini, alta decât cea a copistului principal. De fapt, nici observațiile grafice (care țin de fapt de grafologie) nu sunt duse, cu ocazia actuală, până la capăt (pentru a se stabili cu exactitate câte mâini au intervenit la redactarea manuscrisului), pentru că toată situația copierii textului trebuie gândită într-un context mai precis, decât cel pe care îl putem noi întrezări la ora actuală.

Și în acest context, al considerațiilor noastre, prin intermediul cărora dorim să circumscriem doar, puțin mai exact decât s-a făcut până acum, cazuistica manuscrisului amintit, este desigur importantă consemnarea (prin notița explicativă datorată lui Ioan Raica) tradiției orale despre un călugăr aciuit în părțile Petreștiului, în jurul anului 1759, mai degrabă în 1757, plecat (probabil alungat de acolo de evenimente premergătoare răscoalei lui Sofronie) de la mănăstirea din Dealul Ciorii, dar și modul în care Raica a recoltat de pe teren tradiția respectivă, pare a fi oarecum forțat, deoarece a legat evenimentul de *Vasile Seceleanul*, personaj inexistent (!), când de fapt el se lega, cu probabilitate, de un monah al cărui nume nu s-a păstrat în tradiția locală (doar amintirea vagă a faptului respectiv), dar care a putut exista, în hotar, la un moment dat, mai mult sau mai puțin legat de evenimentele răscoalei din 1759-1761, oricum pe parcursul celei de-a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea!

Desigur, foarte interesant ar fi să se dovedească documentar faptul că acest monah, plecat de la Cioara va fi fost chiar *E<u>thimie Săceleanul* și că textul *Penticostarului* ar fi fost copiat chiar la Petrești, în răstimpul 1759-1794, când în hotarul satului ar fi existat un schit (*colligatul* în cauză urmând a fi

---

¹³ Vezi în acest sens Varga 1975, nr. 642 - 645.

¹⁴ *Ibidem*, nr. 719, 721.

¹⁵ Suciu 1968, p. 102.

folosit la oficierea slujbei în biserica de lemn la care slujeau cei implicați), cu cel puțin doi călugări, dar până la o confirmare documentară mai fermă, ideile respective nu rămân decât niște supoziții, care nu pot suplini adevărul absolut și ca atare nu pot fi incluse în judecăți istorice sigure, despre trecutul localității respective.

Originea lui *E<u>thimie din Săcel*, sau *Săcele*, de vreme ce își zicea *Săceleanul*, cu mândrie pentru locul său de origine, ne impune plasarea sa în altă zonă decât cea a Sebeșului, respectiv a Ciorii și Petreștiului, anume, îndeosebi amplasarea teoretică în zona Făgărașului și Brașovului (dar în cartea dedicată Țării Oltului de către Ștefan Meteș nu am găsit specificat numele unui atare monah¹⁶), sau, mai puțin probabil, în cea a Maramureșului¹⁷ (un Săcel existând în zona Sighetului), în cea a comunei Băișoara din actualul județ Cluj (din Munții Apuseni), în județul Hunedoara, Sibiu, sau în județul Mureș, unde de asemenea se știe că au existat localități denumite Săcel¹⁸. Denumirea respectivă se leagă astfel de mai multe zone, ceea ce face încă incertă zona de origine a copistului. Oricum, el venise la Cioara, sau Petrești, din altă parte, dacă se va fi stabilit realmente în aceste locuri.

Desigur, în contextul cercetării de față este foarte important să se știe de când a intrat *Strastnicul* de Blaj, colligat cu *Penticostarul* amintit, în componența zestrei de cărți a parohiei din jurul bisericii, cu hramul *Nașterea Născătoarei de Dumnezeu*, din Petrești. Conform unei informații bibliografice mai recente, el s-ar fi putut afla acolo de pe la 1855, cel puțin¹⁹, împreună cu alte 32 exemplare de carte veche românească:

„o *Evanghelie*, două *Liturghii*, un *Minei* pentru toate lunile, șase *Minee* de lună, dintre care două provenite «din tiparu Episcopescu de la Sibiu», două *Octoiburi*, două *Molitvenice*, un *Triod*, un *Penticostar*, un *Ceaslov* mare, altul mic, o *Psaltire*, o *Biblie*, o *Predică* și o *Cazanie*, un *Apostol*, un volum de *Învățăături creștinești*, o *Propovedania la morți de Clain* și un *Strastnic*”²⁰,

ultimul titlu invocat putând fi chiar *colligatul* care ne interesează. În 1941 nu mai erau dubii, în privința respectivă, pentru că se specifica expres existența sa la Petrești, sub forma „*Strastnicul din 1750-1770 - scrisă cu mâna de un*

---

¹⁶ Meteș 1930, passim nu se găsesc informații despre vreun călugăr din zonă, Ethimie Săceleanul.

¹⁷ Suciu 1968, p. 102.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Vezi Fleșer *et alii* 2005, p. 82-85.

²⁰ *Ibidem*, p. 84.

*călugăr*²¹, ceea ce era greșit deoarece nu *Strastnicul* era copiat, ci *Penticostarul* cu care fusese colligat.

Mai recent, Doina Dreghiciu cataloga la Petrești doar 11 exemplare de carte veche românească²², ceea ce este puțin, doar o treime, față de existentul atestat documentar în 1855, în care erau incluse însă și cărți moderne, majoritatea intrate în fond după sfârșitul secolului al XVIII-lea. Este necesară analizarea listei acestor cărți, pentru că ea ne-ar putea oferi date despre contextul bibliografic, în care colligatul s-ar fi putut afla la Petrești, încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Sprijinul pe care ni l-ar putea oferi în acest sens este însă infim. Iată care erau titlurile identificate în parohie, de către autoarea menționată: 1. *Molitvenic*, București, 1722; 2. *Psaltire*, București, 1775, donată bisericii în 1900; 3. *Evanghelie*, Blaj, 1776, adusă de preotul Nicolae Oancea de la Răcățău; 4. *Liturghier*, Sibiu, 1798, la 1798 cartea a fost cumpărată pentru biserica Șugagului; 5. *Triodion*, Blaj, 1800; 6. *Penticostar*, Sibiu, 1805; 7. Petru Maior, *Propovedanii la oameni morți*, Buda, 1809; 8. Petru Maior, *Didahii adecă învățături pentru creșterea fiilor la îngropăciunea pruncilor morți*, Buda, 1809; 9. Petru Maior, *Prediche sau învățături la toate duminicile și sărbătorile anului*, Partea a II-a, 1811 și Partea a III-a, 1811²³.

Despre comunitatea de români din Petrești nu avem date istorice prea numeroase, sau prea vechi, deși mai recent ele au fost căutate, inclusiv în evul mediu transilvan²⁴. Este astfel cert că în **1733** exista acolo o obște constituită din **25 de familii** de locuitori români²⁵, care aderaseră, probabil, la unirea cu biserica Romei, sau oricum fuseseră declarate unite de către păstorul lor sufletesc, ceea ce corespundea, la nivel de aproximare superior, unui total de **100-125 de suflete**, dar poate cei care aderaseră la unire nu reprezentau întreaga comunitate românească, existând chiar de la vremea respectivă și un nucleu de credincioși care rezistaseră ademenirilor unirii, ceea ce pare însă cam puțin probabil (în sensul existenței unui surplus de populație față de cele 25 familii). Un număr de **150 credincioși** declarați din nou greco-catolici, probabil doar de preotul de care depindeau, existau acolo în 1750²⁶, ceea ce corespundea unui sensibil spor al adeptilor credinței respective la Petrești (sau al populației românești în general), nefiind menționat nici un lăcaș de cult care le-ar fi aparținut atunci uniților, pentru

---

²¹ *Ibidem*.

²² Dreghiciu 1982, p. 491-494.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Vezi Bâscă 2009.

²⁵ Josan et alii 1996, p. 31.

²⁶ *Ibidem*, p. 76.

ca în 1766 să fie înregistrate **95 suflete** de adepți ai ortodoxiei (**52 bărbați și 43 femei**)²⁷, aparent prea puțini, cum se va observa din considerațiile următoare, pentru a corespunde întregii suflări românești a așezării, comunitatea respectivă de greco-orientali fiind inclusă în protopopiatul Răchitei, așa cum o vom regăsi, mult mai consistentă, sub aspect numeric, în 1805 (!).

Interpretând datele respective, putem să afirmăm că în 1766, nu toți locuitorii așezării se declaraseră ortodocși, fiind posibil ca nucleul de credincioși greco-catolici să se fi refăcut parțial după 1762, când preponderența ortodoxă trebuie să fi fost oricum categorică, și să se fi menținut în localitate, mai mult sau mai puțin diminuat, comparativ cu cel din 1750, pentru că cele 95 suflete de ortodocși, din primul an menționat, nu puteau corespunde integral unei comunități care numărase în 1750 un număr de 150 de credincioși (!). Vedem că exista o diferență de **55 suflete**, care, strict teoretic, puteau fi greco-catolici, dar varianta respectivă de interpretare este din nou greu acceptabilă.

Astfel, dacă se poate face o estimare maximală, am putea admite, teoretic, că puteau exista la Petrești, cel puțin 150 suflete de locuitori români de ambele confesiuni, dacă va fi existat scindarea confesională, pe care ne-o imaginăm, cu ponderi relativ semnificative de ambele părți, dar aceasta nu este decât o supoziție, pentru că în intervalul 1750-1766 se putuse, pur și simplu, și diminuea semnificativ populația românească a Petreștiului, din cauze datorate molimelor etc.

De ce suntem obligate oarecum să procedăm la o astfel de evaluare, aparent gratuită și nefondată pe sursele documentare? Deoarece în 1805, în mod cu totul spectaculos, comunitatea de ortodocși a românilor din Petrești este înregistrată cu 80 capi de familie, care ar fi putut corespunde unui număr de peste **200-300 suflete**, cel puțin, sporire apreciabilă, aproape o triplare, față de cei din 1750 și 1767 (fiind incluși aici și capii de familie țigani, care ar fi aderat la ortodoxie, cu siguranță nu prea numeroși). Cifra respectivă ar putea corespunde chiar unui număr maximal de aproximativ 400 suflete, ceea ce este realmente impresionant, față de situația demografică, din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Dar comunitatea părea a nu avea biserică proprie și mai ales slujitori ai cultului, locali, ea fiind doar o filie a bisericii din Răchita, fiind administrată în momentul respectiv de preoții din biserica mamă, anume, nu de Ioan Raica, deoarece decedase din 1792, ci de *Ioan Dents și Gligor Raica*²⁸.

---

²⁷ *Ibidem*, p. 102.

²⁸ *Ibidem*, p. 122.

Considerăm că cifra, de 80 capi de familie, este corectă pentru primele decenii ale secolului al XIX-lea, ea menținându-se aceeași și pe la 1857, cum se va observa în continuare. Dar în **1767**, conform Conscripției greco-catolice recent publicată, populația românească a Petreștiului părea a nu trece decât sensibil de 150 suflete, postându-se maximal la aproximativ 152 suflete, deoarece lucrurile stăteau astfel: exista o singură gazdă unită atunci, familia respectivă compunându-se din 2 suflete, în timp ce **30 capi de familie** erau înregistrați ca neuniți, ceea ce duce spre limita superioară de 150 suflete, sau poate numai la cele **95** (dintre care bărbații erau **52**, ceea ce ar fi însemnat că numai 30 erau capi de familie, ceilalți, în număr de **22** fiind în mod preponderent băieți sau tineri neînsurați), înregistrate propriu-zis în conscripția ortodoxă din anul anterior²⁹.

Sporul populației a fost sensibil în creștere, în continuare, deoarece în 1854 se înregistrau la Petrești 1142 suflete, în ansamblu (?)³⁰, ceea ce este de acceptat, iar în **1857**, existau acolo **392 suflete greco-orientali**, **2 de greco-catolici** și doar 5 de romano-catolici, la un număr total de 280 de case, corespunzând unei populații de ansamblu de **1193 suflete**, dintre care sașii de religie evanghelică-luterană, în număr de **793 suflete**, constituiau, cu siguranță majoritatea, ceea ce reprezenta și aproximativ dublul românilor³¹.

Cifrele respective ne confirmă faptul că localitatea era dezvoltată și bine populată, românii fiind implementați deja, în spirit modern, locului și destul de bine reprezentați sub aspect numeric, constituind cam o treime din locuitorii Petreștiului. E ciudat faptul că în toate conscripțiile menționate nu se face referire la vreo biserică sau la preoții care ar fi trebuit să acorde asistență unei comunități nu chiar neglijabilă de enoriași români, de orice confesiune vor fi fost ei, pe parcursul celei de-a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea.

Conform tradiției recoltate de pe teren de către Ioan Raica o biserică veche de lemn existase în marginea cimitirului românesc al așezării, la care slujea un călugăr, venit de la Cioara. Un astfel de episod era surprins documentar, pentru anul 1757, de către Silviu Dragomir³² și e posibil ca acel călugăr, fugit de la Cioara, să se fi refugiat la Petrești, dar nu există dovezi reale în acest sens. Atunci el s-ar fi putut numi *E<u>thimie* și ar fi putut fi fiul *Diacului Ioan*, respectiv chiar copistul *Penticostarului* manuscris de la Petrești, copierea desfășurându-se, chiar în hotarul satului, în 1759, cu siguranță, poate și ulterior. Să fie *E<u>thimie* un descendent al unui copist

---

²⁹ Dumitran *et alii* 2009, p. 114-115.

³⁰ Josan *et alii* 1996, p. 132.

³¹ *Ibidem*, p. 153.

³² Dragomir 1920, Anexa 107, p. 165.

activ la sfârșitul secolului al XVII-lea, care a copiat *Cazania lui Varlaam*, popa Ilie din Săcele³³? Greu de susținut. Poate tatăl său, diacul Ioan? Să fi venit acest călugăr din hotarul actualei Săliști (Cioara) cu exemplarul din *Strastnicul* de Blaj din 1753, în hotarul Petreștilor? Posibil, dar nu sigur. Oricum cărțile românești vechi păstrate încă la Cioara, par a fi contemporane cu tipăritura menționată, dar nici acest aspect nu are o relevanță absolută. Iată câteva titluri³⁴: un *Apostol* tipărit la Iași în 1756 (cumpărat de ieromonahul Ștefan „să fie de slujbă în această mănăstire Afteia”); un *Octoib* tipărit la Râmnic, în 1750 (cu o însemnare interesantă în care era pomenit „cel mult păcătos Ioan Ciul dascăl ot Bălgrad”); o *Evanghelie* de București din 1760 (pe filele ei lăsa o însemnare ieromonahul Ioanichie, în 1771).

Observăm că pe filele acestor cărți apar monahi de la Afteia, ca: ieromonahul Ștefan sau ieromonahul Ioanichie, dar cu toții sunt ulteriori anului 1757. Pe nici unul dintre ei nu îi chema, cum era de așteptat, *E<u>thimie*. Tot în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea era pomenit acolo, monahul Chiril, care s-ar fi ucenicit în preajma zugravului Stan din Oraștie, dar și acest moment este ulterior evenimentelor mișcării lui Sofronie³⁵. De notat este faptul că ieromonahul Ștefan, care a deținut și funcția de egumen, era menționat acolo de pe la 1763, conform însemnării turnate pe clopotul bisericii din Cioara³⁶.

Sigur, în contextul analizei istorice colaterale, pe care o întreprindem, este important de știut ce cărți au fost duse din zestrea bisericii ortodoxe din Petrești, la muzeul din Sebeș, pentru că și titlurile lor sunt grăitoare, în sensul că sunt cărți de Blaj, iar una este din preajma editării *Strastnicului* amintit, respectiv *Catavasierul* de Blaj din 1762. Astfel, pe lângă *Strastnicul din* 1753, colligat cu un *Penticostar* manuscris, poate fi amintit, simptomatic, un *Catavasier* tot de Blaj din 1762, împreună cu tipărituri din același centru emitent: o *Biblie* din 1795 și un *Apostol* din 1802³⁷. De bună seamă, este de remarcat interesul unui centru spiritual ortodox, cum a fost comunitatea românească a Petreștiului, în mod sigur începând de la 1766-1767 și, probabil, chiar dinainte, din timpul mișcării lui Sofronie, pentru produsele tiparului emise de la Blaj!

Ca o concluzie a cercetării de față putem doar consemna faptul că prin încercările noastre de față nu am căutat decât să reformulăm termenii

---

³³ Dudaș 2005, p. 326: un copist, popa Ilie din Săcele, sf. sec. XVII, a copiat exemplarul de la Tohanul Vechi (aflat în Șchei).

³⁴ Oana 1995, p. 15.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Lupan 1982.

problemei, respectiv cea a stabilirii autorului/autorilor, locului și momentului redactării manuscrisului de la Petrești, scoțând tematica respectivă dintr-un con de umbră, în care stagna, pentru ca în viitor, pornind de la niște date mai sigure să se poată avansa spre gășirea unor răspunsuri mai sigure și mai acceptabile.

ANEXA

Fila 1 r

Mitholtu³⁸/ Această Carte s-au scris de robii³⁹ lu<i> Dumnezău/ Amin Amin Amin/ Amin Amin Amin/ Im<...>/ Aceasta Carte s-au scris de robăi/ Amin se fie de la mi<ne>/ ca am isprăvitu an<...>/ Acelu binecredinciosu se fie bine binecuvântatu/ cuvine-se cu adevăratu se te ferici pre tine de <D>um<...>/ Care pre heruvimi cu taină închipui noi credincioși//

Fila 1 v [pagina 2]

Cade-să a ști că dintru aceasta zi sfântă și/ mare a Duminecii Paștilor până la Dumine-/ ca Thomii Ceasurile și Paverceni <ța> să cetea-/ scă întru acesta chip după ce Blago-/ sloveaște Preotul./ H[risto]s au înviatu. 3. Învierea lui H[risto]s văzind 3/ Venit-au mai nainte de dimineața ceale ce/ au fost cu Mariia Condacu/ Ipe te-ai pogorât în mormânt Caută m[...]/ În mormânt cu trupul ce? în Iadu cu su/ fletul ca un D[u]mnezeu în rai cu tăl/ hariul, și pre scaun ai fost cu Ta/ tăl și cu Duhul Sfânt toate arită/ ndu-le cela ce ești necuprins./ Slava/ Ca oun purtătoriu de viață, ca oun mai/ frumsețat decât raiul cu adevărat, și decât toată cămara împărătească. Ma/ i luminat s-au arătat H[risto]se Mormântul/ tău izvorul învierii noastre./ Ceai ce ești lăcaș Sfințit D[u]mnezeesc/ al celui înalt; bucură-te că prin/ ti[ne] s-au dat Bucurie Năcătoarei de//

Fila 3 r [pagina 3]

D[u]mnezeu, celor ce strigă Blagoslovită/ ești tu între Muerii, Ceace ești cu to/ tul fără prihană Stăpână./ Apoi Doamne miluiaște-ne M? Slava Ini[...]/ Ceai ce ești mai cinstită decât heruvim[iu];/ întru numele D[o]mnului Blagosloveaște/ părinte. Preotul zice stih./ Pentru rugăciunile Sfinților Părinți/ lor noștri, D[oa]mne I[su]se H[risto]se D[u]mnezeu/ nostru miluiaște-ne pre noi. Și iarăș./ H[risto]s au înviat din Morți. De 3 ori/ Slava innea D[oa]mne miluiaște-ne. 3./ și otpustul./ Și să întreește Această slujbă la/ ceasuri și la pavcerniță și la/ Polunoșniță, iară la pavcerniță/ zicem și rugăciunea

---

³⁸ *Metholtu*, sau *Nitholtu/Netholtu*? Deși este foarte clar și îngrijit scris, termenul respectiv este aproape imposibil de citit în mod inteligibil.

³⁹ Notița relevă aproape fără dubii că textul a fost scris de cel puțin doi copişti, dintre care unul (și cel mai important), cu siguranță, a putut fi monahul *Ethimie Săceleanul*.

aceasta./ Bine ești cuvântat Stăpâne/ a tot ținătorile, carele ai luminat/ zioa cu lumină de soare. Și noaptea o a/ i strălucit cu rază ca de foc care/ le ne-ai învrednicit pre noi a trece lun/ gimea zileii și a ne apropiie de/ începăturile nopții. Ascultă rugăciunea noa/ stră și a tot norodului tău și ne iartă/ noao tuturor păcatele noastre ceale de/ voe și ceale fără de voe. Primeaște rugăciu//

Fila 3 v [pagina 4]

nile noastre ceale de seara și trimite mulți/ mea milii tale și a îndurării tale pre/ ste moștenirea ta. Ocoleaște-ne pre noi cu Sfi/ nții tăi îngerii, întrarmează-ne pre noi cu armele dreptății tale. Îngrădește-ne pre noi/ cu adevărul tău, păzește-ne pre noi, cu putearea/ ta. Mântuiaște-ne pre noi de toată primejdiia/ de tot vicleșugul celui protivnic; și ne dăruiaște noao și această sară cu/ noaptea ce-a vini desăvârșită sfântă cu/ pace fără păcate, fără zmințea, fără/ nălucire și toate zilele Vieții no/ astre, pentru rugăciunile Prea Sfintei Nă/ scătoarei de D[u]mnezeu și ale tuturor/ Sfinților carii țe-au/ plăcut din veac./ Amin/ Apoi H[risto]s au înviat din morți. 3/ și Otpustul./

Fila 5 r [pagina 5]

În Sfânta și Marea Dumineca a/ Paștilor Sara la Vecernie să înbracă Preotul/ întru toate odăjdile, și stndu înaintea/ Sf[ă]ntului Prestol, cu cădealnița cădeaște în chi/ pul Crucii, și strigă zicându: Bine e cu/ vântat D[u]mnezeul nostru: și cântă/ preotul H[risto]s au înviat 3. și zicem stihu/ rile ce s-au zis mai susu: și noi la fiește/ care stih cântămu H[risto]s au înviat și ceale/ alte. Și ecteniile la D[oa]mne strigat-am./ Punem stihile 6. ale învierii 3. și/ ale lui Anatolie 3. Glas 2./ Celui mai nainte de veaci din Tatăl născut./ H[risto]s Mântuitoriulu nostru pironindu-să pre Cruce./ Cu arhanghelii să laudăm înviarea lui H[risto]s: / Alte stihire ale lui Anatolie/ Pre mine stăpănul cel ce te-ai răstignit:/ Cu crucea ta ai stricat blestemul cel de pre lemn./ Deșchisu-s-au ție D[oa]mne: Slava/ Cântare de mântuire cântând din gu/ ri glas să înălțăm: veniți morți în casa D[oa]mnu/ lui să cădem grăind: Cela ce pre lemn/ te-ai răstignit și din Morți ai în/ viat și ești în sănurile Tatălui Cu/ rățește păcatele noastre. Și acum/ Pre cât au ombra legii și darul au venit./ Vphodu. Ev[an]gheliia. Lumină lină./ Preotul să luom aminte pace tuturor/ Cu înțelepciune să luom aminte: Prochimem//

Fila 5 v [pagina 6]

Glas 7./ Cine e D[u]mnezeu Mare ca D[u]mnezeul nostru. Tu/ ești D[u]mnezeu carele faci Minuni Stih 1./ Cognoscut (?) ai făcut întru noroadă putearea ta/ Cine e D[u]mnezeu Mare. Stih 2./ Și am zis, acum am început: Aceasta e/ schimbarea dreapti celui pre înalt/ Cine e D[u]mnezeu Mare, Stih 3./ Adusă-mi-am aminte de lucrurile/ D[oa]mnu: că-mi voi aduce aminte/ din-nceput de Minunile tale./ Cine e D[u]mnezeu Mare./ După prochimenu strigă Preotul pentru/ ca să ne învrednicim noi și Ev[an]ghelia de la Ioan./ Fiindu seară în zioa acea; apoi ecteni/ile să zicem toț[i] și învredniceaște-ne./ D[oa]mne [s]ă plinim rugăciunile noastre./ și după voi glas cântăm/ Stihovna/ sthira învierii. Glas 2./ Înviarea ta H[risto]se Mântuitoriule, toa/ tă lumea au luminat și au chemat/ făptura sa a tot puternic D[oa]mne Mărirea/ ție. Apoi Stihire Paștilor/ cu stihurilelor. Și cându cântăm/ aceste sărutăm Sfânta Eva[n]ghelie/ și crucile. Apoi Preotul/ înțelepciunea și noi zicem blagoslo/ vește și preotul./ Cel ce este binecuvântat H[risto]s//

Fila 6 recto [pagina 7]

Apoi/ Întărește D[u]mnezeule pre pravoslavnicul/ împăratul nostru și pravoslavnică/ creștineasca credință în veacii veacilor./ Slavă ție D[u]mnezeule nădejdea noastră Slavă ție./ Și optustul/ Cel ce-ai înviat din Morți. Iproci./ Și iarăși rădicând Crucea zice H[risto]s au înviat/ și noi răspundem. Adevărat au înviat./ Luni în săptămîna cea luminată./ la Outrene/ Mai nainte de început Ecclisiarhul/ aprinde candilele și fălieiele, A/ poi tocă și trage toate clo/ potele. Și adunându-ne noi în Be/ searecă face preotul obicinui/ ta Metanie la cel mai Mare, și/ mearge în sfântul oltariu, și luund/ cădelnița, stând înaintea Sfîntei/ Mease numai Epetrahirul neîmbră/ cat în odăjdii și Blagoslovind/ înceape de cântă Tropariul H[risto]s au/ înviat 3 și cădeaște și zice Sti/ harile și noi cântăm H[risto]s au înviat/ precum am zis mai sus în zioa/ de Paști la outrene apoi Ecteniile/ și du[pă] văzglășanie începem canonul//

Fila 6 verso [pagina 8]

Zioa învierii iproci: Apoi preotul/ după ce cădeaște în oltariu iasă de cădeaște/ și Besearca și pre Frații după răn/ duală și canonu că[n]tăm pre 5./ cu Ermosul și pre ourmă Ermosul,/ și H[risto]s au înviat așa facem înto/ ată Săptămăna după peasna a 3. ipa/ coi după peasna a 6. după condac/ și după icos. și cemenie/ învierea lui H[risto]s văzind: 3. și înviind Isus. 3/ și cealealalte peasne svieatiana Paștilor/ de 3. ori./ Lahvalite/ Toată suflarea/ și cântăm aceaste stihiri ale în/ vierii 4. Glas 2./ Toată suflarea și toată făptura./ să spue Jidovii./ Bucurați-vă noroadelor și vă veseliți./ Îngerul cel mai nainte de zemislirea/ și stihirile Paștilor cu sti/ hurile lor precum am zis/ la outrene Paștilor, apoi/ H[risto]s au înviat. Ecteniile și/ otpustul.//

Fila 7 r [pagina 9]

Acestă slujbă fac în toată săptămăna/ această luminată. Și facem Litie afară din/ Mănăstire. Măcar că aici nu mă obicinui[...] de facem/ joi litie și la cea litie cântăm canonul Paști/ lor. După peasna 6. cetim Apostolul și Ev[an]gheliia/ cea de la Osfeștanie. Apoi pe rând Ecteniile și/ Molitva Sfințirii apei. La liturghie antifo/ anele Paștilor neschimbat. Precum s-au arătat aco/ lo Apostolul din Faptele Apostolilor Zacealo 2./ Ev[an]ghelia de la Ioan, 2. Priciasna/ Trupul lui H[risto]s./ La masă să face Mă[...]pre Fraților/ Luni în Săptămăna cea lu/ minată/ Seara blagoslovind Preotul și începând/ H[risto]s au înviat și după Ectenie la D[oa]mne striga/ t-am: punem Stihirile pe șase. Cântăm Stihii/ rile învierii. glas 3./ Cu Crucea ta Mântuitoriule:/ Luminatu-s-au toate cu învierea ta D[oa]mne/ măresc putearea Tatălui și[i]-a Fiului/ Alte stihiri ale lui Anatolie Glas. 3./ Cinstitei Crucii tale ne înclinăm H[risto]se/ Lăudăm pre Mântuitoriul/ Celor din Iad pogorându-să H[risto]s au venit//

Fila 7 v [pagina 10]

Cei ce stăm cu nevrednicie întru/ și Acum/ cum să nu ne mirăm de nașterea ta:/ Văhod Lumină lină Prochimen Glas. 3:/ D[u]mnezeul nostru în ceriu și pre pământ toa/ tecăde au vrut su făcut Stih/ Marea au văzut și au fugit Iordanul s-au întors/ înapoi. D[u]mnezeul nostru în ceri:/ Stih./ Ie[...] ție mare că ai fugit, și tu Iordane/ că te-ai întors înapoi: Dumnezeuul nostru iproci./ și Extenia să zicem toț[i] din/ și învredniceaște-ne D[oa]mne în seara aceasta:/ apoi să plinim rugăciunile noastre după Vozg:/ la Stihovná

Stihira învierii/ Glas 3/ H[ristoa]se cela ce cu patima ta ai întunecat soare/ le și cu lumina
învierii tale ai luminat To/ ate: Primeaște cântarea noastră cea de seara Iubi/ toriule de
oameni;/ Apoi Stihirile Paștilor cu Stihurile lor/H[risto]s au înviat de 3. ori/ și otpust.//

Pagina <100>

E<u>thimie Săceleanu/ Sin Ion/ Diacul/

Pagina 133

Slavă lui Dumne/ zeu, că am ajuns/ pă<nă> aici Amin/ 1759

An 18th-Century Colligatum from Petrești in the Collection of the Sebeș Municipal Museum. A Special View on the Handwritten Part

(Abstract)

Through this paper, important steps are taken on the line of solving the issue of the interesting manuscript preserved as colligatum in the Sebeș Municipal Museum, i.e. establishing the place, date and author of the copy of an 18th-century *Pentecostarion* colligated with a *Passional* of Blaj dating from 1753. The analysed colligatum is part of the cult books belonging to the Orthodox Church from Petrești. The mentioned steps consist of more correct reading of the handwritten note made by the copyist, which, in the new reading is not *Vasilie Săceleanu* anymore, but *E<u>thimie Săceleanu*, identification of the printing by its content, publishing some parts of text and notes, which reveal language particularities of the manuscript, as well as more graphic details, that will be useful for comparison of its graphic characteristics with those of other Transylvanian manuscripts from the same period etc. Certainly, argumentation on the manuscript is not ended, there remaining plenty of aspects to be dealt with. The authors, however, tend to admit that the text made common body with the *Passional* printed, as early as 1759 (year that appears in the text, during which the manuscript was drawn up), on this line pleading also characteristics of the colligatum's binding, or 1794, at the latest, as a plausible temporal variant of dating the colligatum's binding. The analysis of the two components of the colligatum offered the authors the possibility of reviewing some moments depicting the past of the Romanian religious community from Petrești throughout the 18th century, hardly imprinted in our collective memory, because copying the text and grouping together the two individual components of the colligatum, still relate to the past of the mentioned entity. Undoubtedly, future researches and accumulation of new bibliographical and documentary information will lead to the more exact confinement of the moment and place where the copy in question was made. (Translated by Adina Goșa)

Explanation of figures

Fig. 1. *Strastnic*, Blaj 1753, colligat cu *Pentecostar manuscris* (cota 93) – însemnări manuscrite de la începutul volumului / *Passional*, Blaj 1753, bound with a *Pentecostar* in manuscript (call number 93) – notes, beginning of volume.

- Fig. 2.** *Strastnic*, Blaj 1753, colligat cu *Penticostar manuscris* (cota 93) – însemnări manuscrise de la sfârșitul *Strastnicului / Passional*, Blaj 1753, bound with a *Penticostar* in manuscript (call number 93) – notes, end of volume.
- Fig. 3.** *Strastnic*, Blaj 1753, colligat cu *Penticostar manuscris* (cota 93) – a doua pagină a manuscrisului *Penticostarului* – detaliu / *Passional*, Blaj 1753, bound with a *Penticostar* in manuscript (call number 93) – second page of the *Penticostar* manuscript – detail.
- Fig. 4.** *Strastnic*, Blaj 1753, colligat cu *Penticostar manuscris* (cota 93) – frontispicii manuscrise din *Penticostar / Passional*, Blaj 1753, bound with a *Penticostar* in manuscript (call number 93) – manuscript frontispieces from the *Penticostar*.
- Fig. 5.** *Strastnic*, Blaj 1753, colligat cu *Penticostar manuscris* (cota 93) – frontispicii manuscrise din *Penticostar / Passional*, Blaj 1753, bound with a *Penticostar* in manuscript (call number 93) – manuscript frontispieces from the *Penticostar*.
- Fig. 6.** *Strastnic*, Blaj 1753, colligat cu *Penticostar manuscris* (cota 93) – frontispicii manuscrise din *Penticostar / Passional*, Blaj 1753, bound with a *Penticostar* in manuscript (call number 93) – manuscript frontispieces from the *Penticostar*.
- Fig. 7.** *Strastnic*, Blaj 1753, colligat cu *Penticostar manuscris* (cota 93) – însemnarea manuscrisă a copistului *Penticostarului / Passional*, Blaj 1753, bound with a *Penticostar* in manuscript (call number 93) – copyist's handwritten notes.
- Fig. 8.** *Strastnic*, Blaj 1753, colligat cu *Penticostar manuscris* (cota 93) – sfârșit de capitol / *Passional*, Blaj 1753, bound with a *Penticostar* in manuscript (call number 93) – end of chapter.

Abrevieri bibliografice

- BRV, II - *Bibliografia românească veche*, Tomul II, București, 1910.
- BRV, IV - *Bibliografia românească veche*, Tomul IV, București, 1944.
- Bâscă 2009 - Ioan Bâscă, *Petrestii - șapte milenii de istorie. Repere monografice*, Alba Iulia, 2009.
- Dragomir 1920 - Silviu Dragomir, *Istoria desrobirii religioase a românilor din Ardeal, în secolul al XVIII-lea*, I, Sibiu, 1920.
- Dreghiciu 1982 - Doina Dreghiciu, „Cartea românească veche pe Valea Sebeșului (Catalog), II”, în *Apulum*, XX, 1982, p. 491-505.
- Dudaș 2005 - Florian Dudaș, *Cazania lui Varlaam în Transilvania. Studiu istoric și bibliologic*, Timișoara, 2005.
- Dumitran et alii 2009 - Daniel Dumitran, Ana Dumitran, Florean-Adrian Laslo, *Biserica românească din Transilvania în izvoarele statistice ale anului 1767*, Alba Iulia, 2009.
- Fleșer et alii 2005 - Gheorghe Fleșer, Ioana Rustoiu, Ana Dumitran, *Biserici românești de zid din județul Alba, Vol. I. Protopopiatul Ortodox Sebeș*, Alba Iulia, 2005.
- Josan et alii 1996 - Nicolae Josan, Gheorghe Fleșer, Ana Dumitran, *Oameni și fapte din trecutul județului Alba, în memoria urmașilor*, Alba Iulia, 1996.
- Lupan 1981 - Doina Lupan, „Cartea veche românească în biblioteca muzeului din Sebeș”, în *Apulum*, XIX, 1981, p. 479-486.

- Lupan 1982 - Doina Lupan, „Cartea veche românească în biblioteca muzeului din Sebeș. Catalog”, în *Apulum*, XX, 1982, p. 507-527.
- Metes 1930 - Ștefan Metes, *Viața bisericească a Românilor din Țara Oltului*, Sibiu, 1930.
- Oana 1995 - Dragosin Oana, *Sfântul Sofronie și mănăstirea lui din Plășorul Ciorii*, Alba Iulia, 1995.
- Suciu 1967 - Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, Vol. I, București, 1967.
- Suciu 1968 - Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, Vol. II, București, 1968.
- Varga 1975 - Varga Nandor Lajos, *Vizjegyek (1623-1896)*, Budapest, 1975.

Cuvinte-cheie: carte veche, manuscris, călugăr, mănăstire, filigran, biserică, însemnări.
Keywords: old book, manuscript, monk, monastery, watermark, church, handwritten notes.

Jată muzeului
raional din Sebes
de la parohia Pehesti
le date de 31 octombrie 1957

Pehesti, zi X 1957
P. Iugil Văioleanu
— paroh.

a.

Manuscris religioasă, legată cu Strastnicul tipărit de
Petru Pavel Aron, la Blaj 1753.

Manuscrisul are însemnată pe la mijlocul filelor
ne prăginate, scrisă data de 1759, deci va fi
fost scris înainte și după această dată. E scris
de Vasile Săceleanu înș Sop, care după tradiția
populară într-o chilioană, lângă bisericuța de lemn
ce se găsea la acea vreme în cimitirul românesc.
Se știe că era călugăr din păștile Săliștei și
ar fi venit aici de la Mănăstirea din Dealul Ciobănei.

b.

Fig. 1. Strastnic, Blaj 1753, colligat cu *Penticostar* manuscris (cota 93) — însemnări
manuscrise de la începutul volumului

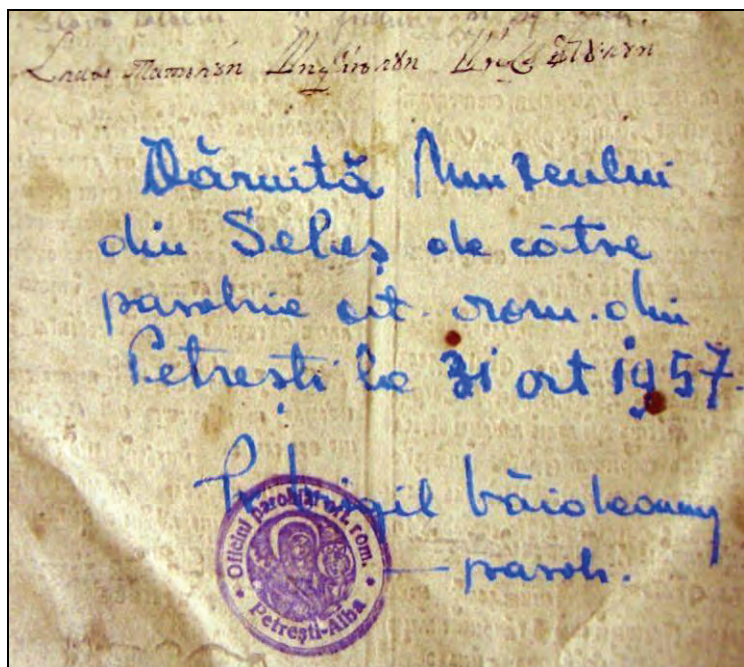

Fig. 2. *Strastnic*, Blaj 1753, colligat cu *Penticostar manuscris* (cota 93) – însemnări manuscrise de la sfârșitul *Strastnicului*

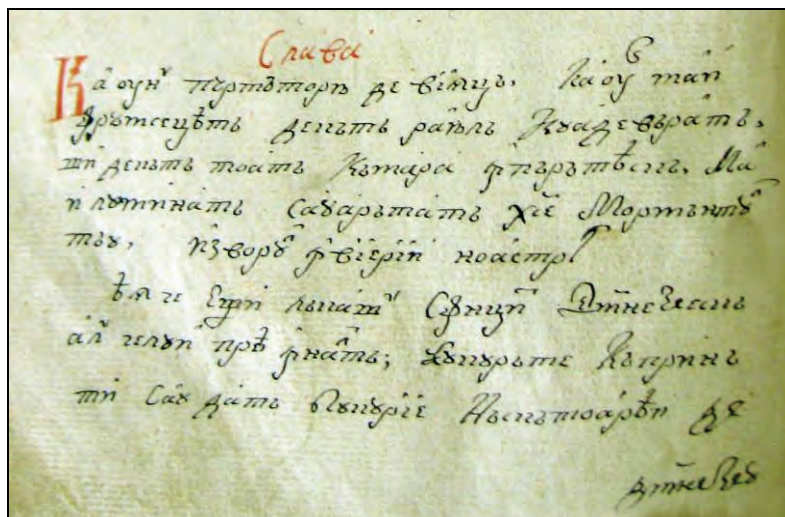

Fig. 3. *Strastnic*, Blaj 1753, colligat cu *Penticostar manuscris* (cota 93) – a doua pagină a manuscrisului *Penticostarului* - detaliu

a.

b.

Fig. 4. Strastnic, Blaj 1753, colligat cu Penticostar manuscri (cota 93) – frontispicii manuscrise din Penticostar

a.

b.

Fig. 5. *Strastnic*, Blaj 1753, colligat cu *Penticostar* manuscri (cota 93) – frontispicii manuscrise din *Penticostar*

a.

b.

Fig. 6. Strastnic, Blaj 1753, colligat cu *Penticostar* manuscris (cota 93) – frontispicii manuscrise din *Penticostar*

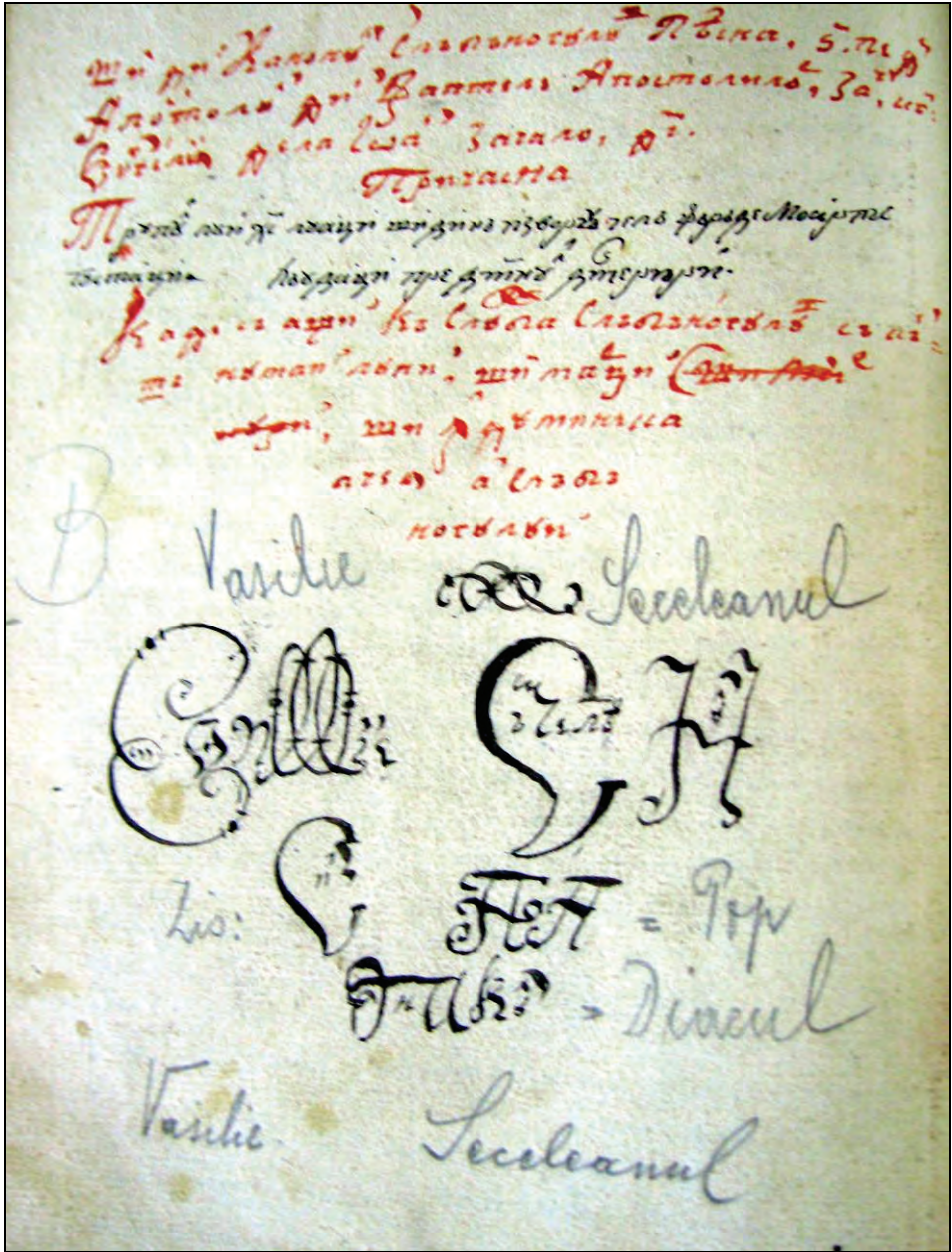

Fig. 7. Stranica, Blaj 1753, colligat cu *Pentecostar manuscris* (cota 93) – însemnarea manuscrisă a copistului *Pentecostarului*

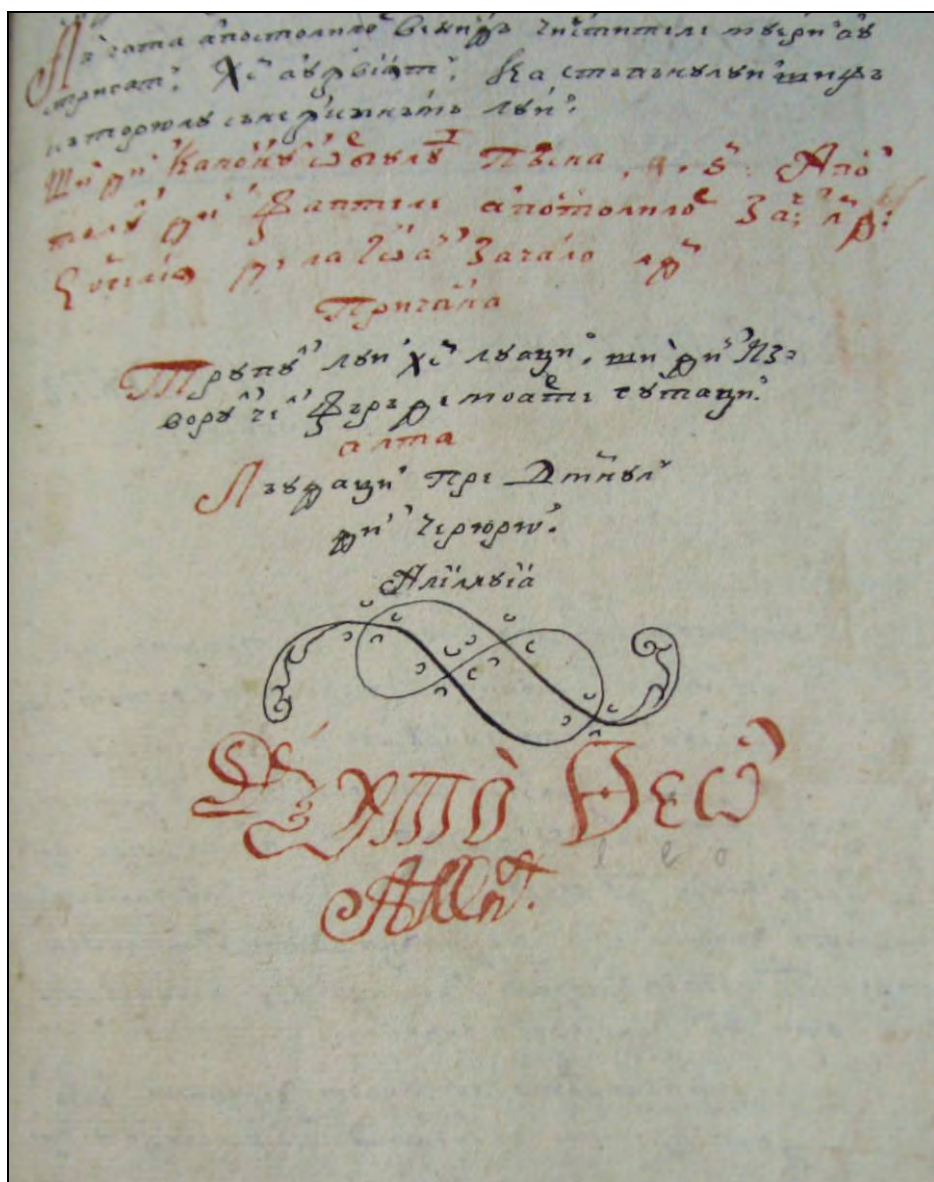

Fig. 8. *Strastnic*, Blaj 1753, colligat cu *Penticostar manuscris* (cota 93) – sfârșit de capitol